

निसीखोला गाउँउपालिकाको कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन सम्बन्धमा व्यवस्था गर्न बनेको विधेयक

प्रस्तावना :

निसीखोला गाउँउपालिकाको क्षेत्र भित्रको कृषिको व्यवसायीकरण गर्न, कृषि व्यवसायको प्रवद्धा एंव व्यवस्थापन गर्न कृषक एवम् कृषि व्यवसाय बिच आपसी सम्बन्ध सुदृढ गर्न तथा कृषि करारको माध्यमबाट उत्पादन बढाउन र बजारीकरण द्वारा व्यवसायिक रूपमा समग्र कृषि विकासका लागि आवश्यक कानुनी व्यवस्था गर्न वाञ्छनीय भएकोले,

निसीखोला गाउँउसभाले नेपालको संविधानको धारा २२६ र स्थानीय सरकार सञ्चालन ऐन २०७४ को दफा १०२ बमोजिम निसीखोला गाउँउ सभाले यो ऐन बनाएको छ ।

परिच्छेद - १

प्रारम्भिक

१. संक्षिप्त नाम र प्रारम्भ : (१) यस ऐनको नाम “गाउँउपालिकाको कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन ऐन, २०७४” रहेकोछ ।

(२) यो ऐन तुरन्त प्रारम्भ हुनेछ ।

२. परिभाषा : विषय वा प्रसँगले अर्को अर्थ नलागेमा यस ऐनमा,

(क) “अध्यक्ष” भन्नाले गाउँउपालिकाको अध्यक्ष सम्भनुपर्द्ध ।

(ख) “उत्पादक” भन्नाले कृषि वस्तु उत्पादन गर्ने कृषक वा कम्पनि वा कृषि फार्म वा सहकारी उत्पादक सम्भनु पर्द्ध ।

(ग) “एजेन्ट” भन्नाले कृषि उद्यमी, व्यवसायी, कृषि बजार वा कृषिजन्य वस्तुहरुको कारोबार गर्ने दर्तावाला व्यक्ति सम्भनुपर्द्ध र सो शब्दले सँगठित संस्थाको प्रतिनिधिलाई समेत जनाउच ।

(घ) “कार्यपालिका” भन्नाले निसीखोला गाउँउ सम्भनुपर्द्ध ।

(ङ) “कोष” भन्नाले यस ऐनको दफा १० बमोजिम स्थापित कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कोषलाई सम्भनु पर्द्ध ।

(च) “कृषक” भन्नाले यस ऐनको प्रयोजनका लागि कसैको जग्गा करारमा लिई वा आफै जग्गामा व्यावसायिक कृषि खेति गर्ने, कृषक समुह, कृषि व्यवसायी, कृषि फर्म र कृषि सहकारी समेतलाई सम्भनु पर्द्ध ।

(छ) “कृषि” भन्नाले अनुसूची (१) मा उल्लेख भए बमोजिमका विषयसँग सम्बन्धित कृषिलाई सम्भनुपर्द्ध । र सो शब्दले व्यावसायिक कृषिलाई समेत जनाउच ।

(ज) “कृषि फार्म” भन्नाले व्यवसायिक प्रयोजनको लागि अनुसूची (१) बमोजिमका बाली उत्पादनका लागि सञ्चालन गरिएको कृषि फार्म सम्भनु पर्द्ध ।

(झ) “कृषि बजार” भन्नाले कृषि उपजको ग्रेडिङ, प्याकेजिङ, ढुवानी, भण्डारण, वितरण तथा कृषि उपजको विक्री वितरण गर्ने कृषि बजार सम्भनु पर्द्ध ।

- (ज) “कृषि वस्तु” भन्नाले कृषकले कुनै बोट बिरुवा वा जीवजन्तु वाट उत्पादन गरेको उपभोग्य कृषि वस्तु सम्भनु पर्छ ।
- (ट) “कृषि व्यवसाय” भन्नाले देहायको व्यवसाय सम्भनु पर्दछ ।
- (१) व्यावसायिक उद्देश्यले गरिने कृषि वाली वा वस्तुको उत्पादन,
- (२) कृषि जन्य वस्तुको प्रशोधन,
 - (३) कृषि उपजको व्यापार
- (४) कृषि उत्पादनका लागि प्रयोग हुने रासायनिक वा प्राङ्गारिक मलको उत्पादन, भण्डारण तथा वितरण,
- (५) कृषि उत्पादका लागि प्रयोग हुने वित्र, वेर्ना नश्ल र भुराको उत्पादन, परामर्श सेवा, भण्डारण तथा वितरण,
- (६) कृषिमा प्रयोग हुने औषधि एंवम् विषादीको उत्पादन, परामर्श, भण्डारण तथा विक्री व्यवसाय ।
- (ठ) “खुद्रा बजार” भन्नाले कुनै विक्रेताले उपभोक्तालाई विक्री गर्ने खुद्रा बजारलाई सम्भनु पर्छ ।
- (ड) “गाँउपालिका” भन्नाले निसीखोला गाँउपालिका सम्भनु पर्छ ।
- (ढ) “तोकिएको वा तोकिए वमोजिम” भन्नाले यस ऐन वमोजिम वनेको नियमावलीमा तोकिएको वा तोकिए वमोजिम सम्भनु पर्छ ।
- (ण) “थोक बजार” भन्नाले कुनै उत्पादक वा विक्रेताले अर्को विक्रेतालाई कृषि वस्तु विक्री वितरण गर्ने थोक बजारलाई सम्भनु पर्दछ ।
- (त) “प्रमुख” भन्नाले निसीखोला गाँउपालिकाको अध्यक्ष सम्भनु पर्दछ ।
- (थ) “प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत” भन्नाले निसीखोला गाँउपालिकाको प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत सम्भनु पर्छ ।
- (द) “विक्रेता भन्नाले” कृषि वस्तुहरु विक्री गर्ने व्यापारि, कृषक, कृषक समुह, कृषि फार्म, सहकारी संस्था, कम्पनी वा एजेन्ट विक्रेता समेतलाई सम्भनु पर्छ ।
- (ध) “मन्त्रालय” भन्नाले संघ तथा प्रदेशको कृषि क्षेत्र हेनै मन्त्रालयलाई सम्भनु पर्दछ ।
- (न) “व्यवसायिक कृषि करार” भन्नाले व्यवसायिक कृषि खेति वा कृषि फार्मको संचालन, कृषि वस्तुको व्यावसायिक उत्पादन, खरिद, विक्रि, संचय र बजारीकरण गर्न वा कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न दुई वा सो भन्दा बढी पक्षहरु विच भएको सम्भौता वा व्यवसायिक कृषि करारलाई सम्भनु पर्दछ । यस शब्दले व्यवसायिक कृषि प्रयोजनको लागि व्यक्तिगत वांसस्थागत रूपमा लिजमा लिन दिन वा कृषिजन्य उद्योगको लागि कृषि वस्तु वा वालीको उत्पादन वा आपुर्ति गर्न दुई वा दुईभन्दा बढी पक्षहरु विच क्षेत्रफल, परिणाम, मुल्य र गुणस्तरको आधारमा भएको करारलाई समेत जनाउँदैछ ।
- (प) “वडा” भन्नालेनिसीखोला गाँउपालिकाको वडा सम्भनुपर्दछ ।
- (फ) “समिति” भन्नाले यस ऐनको दफा ५ वमोजिम गठन भएको कृषि बजार संचालन तथा व्यवस्थापन समिति सम्भनु पर्छ ।
- (ब) “सभा” भन्नाले निसीखोला गाँउसभा लाई सम्भनुपर्दछ ।

(भ) “संकलन केन्द्र” भन्नाले कृषकहरुले दोश्रो बजारमा विक्रि गर्ने उद्देश्यले कृषक उपज संकलन गरेर विक्रेता लाई विक्री गर्ने संकलन केन्द्रलाई सम्झनु पर्छ ।

(म) “हाट बजार” भन्नाले कृषि उपज लगायत अन्य स्थानीय उत्पादन विक्रि गर्ने उद्देश्यले स्थानिय तहबाट स्वीकृत लिई संचालन भएको हाट बजारलाई सम्झनुपर्छ ।

परिच्छेद २

कृषि बजारसम्बन्ध व्यवस्था

३. कृषि बजारको स्थापना : (१) गाँउपालिकाले आफ्नो क्षेत्रभित्रको कुनै पनि स्थानमा कृषि बजारको स्थापना गर्न सक्नेछ ।

(२) कृषि सम्बन्धि सहकारी वा कृषि सम्बन्धि व्यवसायिक संस्थाले सम्बन्धित गाँउपालिकाको अनुमति लिई कृषि बजारको स्थापना गर्न सक्नेछ ।

४. कृषि बजारको बर्गीकरण : (१) उस ऐनको दफा ३ बमोजिम स्थापना हुने कृषि बजारको बर्गीकरण देहाय बमोजिमको हुनेछ :-

(क) थोक बजार

(ख) खुद्रा बजार

(ग) हाट बजार

(घ) संकलन केन्द्र ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको बजार संचालन वापत लाग्ने शुल्क सभाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(३) बजार संचालन सम्बन्धि अन्य व्यवस्था कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

५. कृषि बजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति : (१) यस ऐनको दफा (३) बमोजिम स्थापना भएको कृषि बजारको सञ्चालन तथा व्यवस्थापन गर्नको लागि कृषि बजार तथा व्यवस्थापन समिति रहनेछ ।

(२) कृषि बजार सञ्चालन तथा व्यवस्थापन समिति सम्बन्धि अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद ३

कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन सम्बन्धि व्यवस्था

६. स्थानिय कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन समिति : (१) कृषि क्षेत्रको समग्र विकास तथा प्रवर्द्धन लगायतका कार्य गर्न निसीखोला गाँउपालिकामा एक स्थानिय कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन समिति रहनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको समितिमा देहाय बमोजिमका सदस्यहरु रहने छन् :

(क) अध्यक्ष वा प्रमुख	अध्यक्ष
-----------------------	---------

(ख) कृषि क्षेत्र हेर्ने कार्यपालिकाको सदस्य	सदस्य
---	-------

(ग) प्रमुख प्रशासकीय अधिकृत	सदस्य
-----------------------------	-------

(घ) गाँउपालिका स्तरीय खाद्य सुरक्षा समितिको संयोजक वा प्रमुख	सदस्य
--	-------

(ङ) समितिको मनोनयन गरेको विज्ञ सदस्य एक जना	सदस्य
---	-------

- (च) समितिको मनोनयन गरेको व्यवसायिक किसान मध्ये एक जना सदस्य
- (छ) गाँउपालिकाको कृषि विभाग / महाशाखा / शाखा प्रमुख सदस्य सचिव
- (३) समिति सम्बन्धित क्षेत्रको विशेषज्ञ तथा अन्य व्यक्तिलाई समितिको बैठकमा आमन्वण गर्न सक्नेछ ।
- (४) समितिको बैठक सम्बन्धि अन्य कार्यविधि समिति आफैले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।
- (५) समितिले यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न आवश्यकता अनुसार विभिन्न उप-समितिहरु गठन गर्न सक्नेछ ।
- (६) समितिको सचिवालय गाँउको कृषि क्षेत्र हेर्ने विभाग, शाखा वा महाशाखामा रहनेछ ।

७. समितिको काम, कर्तव्य र अधिकार : उस ऐनमा अन्यत्र व्यवस्था भएदेखि वाहेक समितिको काम, कर्तव्य, र अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ : -

- (क) स्थानीयस्तरमा कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक नीति तथा योजना तर्जुमा गर्ने,
- (ख) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न सघीय तथा प्रादेशिक निकाय सँग समन्वय र सहकार्य गर्ने,
- (ग) कृषि व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्ने सम्बन्धमा आवश्यक कार्य गर्ने,
- (घ) कृषि व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्ने सम्बन्धमा कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने,
- (ड) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्न आवश्यक पर्ने सिप, प्रविधि तथा अन्य आवश्यक विषयको उचित व्यवस्था गर्न प्रवर्द्धनात्मक कार्यहरु गर्ने,
- (च) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन कोषको सञ्चालन गर्ने,
- (छ) तोकिए बमोजिमको अन्य आवश्यक कार्य गर्ने ।

८. कृषि व्यवसायलाई सुविधा दिने : (१) गाँउपालिकाले कृषि व्यवसायका लागि देहाय बमोजिम छुट तथा सुविधा दिन सक्नेछ :

- (क) स्थानीय कर निकासी शुल्क,
- (ख) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन सम्बन्धि प्रविधि प्रयोग र विस्तारमा अनुदान जस्तै ढुवानी साधन, यान्त्रिक उपकरण आदि ।
- (२) उपदफा (१) बमोजिम दिइने छुट तथा सुविधाहरु तोकिए बमोजिक हुनेछ ।
- (३) उपदफा (१) बमोजिम दिइने सुविधाको अतिरिक्त अन्य सुविधासमितिको सिफारिसमा कार्यपालिकाले तोके बमोजिम हुनेछ ।

९. कृषि क्रृण : (१) कुनै पनि बैंक वा वित्तिय संस्थाले सो संस्थाको नियम बमोजिम कृषि क्रृण उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(२) प्रचलित नेपाल कुनैनमा जुनजुकै कुरा लेखिएको भए तापनि यस ऐन बमोजिमको व्यावसायिक कृषि करार सम्बन्धि सम्भौता लाई धितोको रूपमा स्वीकार गरी कुनै बैंक वा वित्तिय संस्थाले उपदफा (१) बमोजिमको क्रृण उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम उपलब्ध गराउने क्रृणलाई सरकारको अति प्राथमिकता क्षेत्रमा कर्जा लगानी गरेको सरह मानीसो वापत उक्त बैंक वा वित्तिय संस्थाले पाउने सुविधा समेत पाउन सक्नेछ ।

(४) कुनै बंक वा वित्तिय संस्थाले उपदफा (२) बमोजिम गरेको लगानि उठन नसक्ने भई अपलेख गर्नु पर्नेभएमा सो अपलेखन गरेको वर्षको खद करयोग्य आयवाट सो अङ्ग बराबरको रकम घटाउन सक्नेछ ।

परिच्छेद-४

कोषको स्थापना तथा सञ्चालन

१०. कोषको स्थापना : (१) कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धन गर्नका लागि एक छुट्टै कृषि व्यवसाय प्रवर्द्धनको स्थापना गरिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको कोषमा देहायका रकमहरु रहनेछन् :

(क) संघीय तथा प्रादेशिक सरकार बाट प्राप्त रकम,

(ख) गाँउपालिका बाट प्राप्त रकम,

(ग) नेपाल सरकारबाट विदेशी सरकार, अन्तराष्ट्रिय संघ संस्था सँग सम्झौता गरि स्थानीय तहमा विनियोजित रकम वापत प्राप्त रकम,

(घ) अन्य कुनै स्पेतबाट प्राप्त रकम,

(३) उपदफा (१) के खण्ड (ग) बमोजिमको रकम प्राप्त गर्नु अघि संघीय अर्थ मन्त्रालयको स्वीकृत लिनु पर्नेछ ।

११. कोषको सञ्चालन : (१) गाँउपालिकाको नीति, कानुन तथा निर्देशन बमोजिम कृषि व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्नका लागि कोषको रकम खर्च गरिनेछ ।

(२) कोषको सचिवालय गाँउपालिकाका अन्तर्गतको कृषि विभाग/महाशाखा/शाखामा रहनेछ ।

१२. कोषको सञ्चालन सम्बन्धि व्यवस्था : (१) समितिको तर्फबाट गरिने सम्पूर्ण खर्च तथा १० बमोजिमको कोषबाट तोकिए बमोजिम व्यहोरिनेछ ।

(२) समितिको कोषमा रहेको रकम समितिले प्रचलित कानुन बमोजिम कुनै बैकमा खाता खोलि जम्म गर्नेछ ।

(३) समितिको कोषको सञ्चालन समितिको अध्यक्ष वा सदस्य सचिव र लेखा प्रमुखको संयुक्त दस्तखत बाट हुनेछ ।

(४) कोषको सञ्चालन सम्बन्धि अन्य व्यवस्था तोकिए बमोजिम हुनेछ ।

१३. लेखा र लेखापरीक्षण : (१) कोषको आय व्ययको लेखा प्रचलित कानुन बमोजिम राख्नु पर्नेछ ।

(२) कोषको लेखा परीक्षण महालेखा परीक्षकबाट हुनेछ ।

परिच्छेद-५

व्यावसायिक कृषि करार (लिज)

१४. व्यावसायिक कृषि करार गर्न सकिने : (१) यस ऐन बमोजिम कृषि व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्न दुई वा दुई भन्दा बढि पक्षविच व्यवसायिक कृषि करार गर्न सकिनेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम करार गर्दा प्रचलित नेपाल कानुनको अधिनमा रहि पक्षहरुको आपसि सहमतिमा विधुतीय प्रणालीको माध्यमबाट समेत गर्न सकिनेछ ।

(३) उपदफा (२) वमोजिम करार गर्दा अपनाउनु पर्ने प्रक्रिया तोकिए वमोजिम हुनेछ ।

१५. जग्गा तथा भौतिक साधन उपलब्ध गराउन सकिने : कुनै व्यक्ति, संस्था वा निकायले कृषि व्यवसाय गर्ने प्रयोजनका लागि व्यक्ति, कृषि फार्म वा व्यवसायी, कृषिक समुह वा त्यस्ता कृषक समुह मिलेर समिति सहकारि लाई जग्गा तथा भौतिक सम्पत्ति करार गरि उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

१६. जग्गा तथा भौतिक साधन माग गर्न सक्ने : (१) कुनै कृषक वा कृषि व्यवसायीले व्यावसायिक रूपमा कृषि सम्बन्धि कार्य गर्नको लागि प्रचलित कानुनको प्रतिकुल नहुने गरि करार वमोजिम जग्गा तथा भौतिक साधन प्राप्त गर्न दफा १५ वमोजिमका व्यक्ति वा निकाय संग माग गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) वमोजिम जग्गा तथा भौतिक साधन माग भई आएमा निश्चित अवधि तोकि प्रचलित कानुन वमोजिम सम्बन्धित निकायले करारमा जग्गा तथा भौतिक साधन उपलब्ध गराउन सक्नेछ ।

(३) जग्गा तथा भौतिक साधन उपलब्ध गराउने सम्बन्धि प्रक्रिया तथा अन्य व्यवस्था तोकिए वमोजिम हुनेछ ।

(४) खेति नगरि लगातार २ वर्षसम्म बाँझो रहेको कृषियोग्य जमिन नेपाल सरकारले तोकिए वमोजिम कृषि प्रयोजनका लागि प्रयोगमा ल्याउन सक्नेछ ।

१७. स्वामित्व हस्तान्तरण नहुने : यस ऐनको दफा १५ वमोजिम कुनै जग्गा वा भौतिक साधन उपलब्ध गराएको अवस्थामा करार गरेको वा लिजमा लिएको कारणले मात्र जग्गा वा भौतिक साधनमा करारका पक्षको स्वामित्व हस्तान्तरण हुने छैन ।

१८. पुन : करार गर्न नहुने : यस ऐन वमोजिम करार गर्ने पक्षले दोश्रो पक्षको सहमति नलिई सोहि विषयमा दोश्रो पक्षसंग पुन करार गर्न पाउने छैनन ।

१९. व्यावसायिक कृषि करारका विषयबस्तुहरु : (१) यस ऐन वमोजिम कृषि करार गर्दा करारको प्रकृति र अवस्था अनुसूची २ मा उल्लेख भए वमोजिम हुनेछ ।

(२) उस ऐनको प्रतिकुल नहुने गरि पक्षहरुको सहमतिमा उपदफा (१) मा उल्लेखित विषय बाहेका अन्य उपयुक्त विषयबस्तुहरु समेत व्यावसायिक कृषि करारमा समावेश गर्न सकिनेछ ।

२०. व्यावसायिक कृषि करारका पक्षहरुको दायित्व : (१) यस ऐनको दफा १५ वा १६ वमोजिम कृषि व्यवसाय सञ्चालन गर्न लिएको जग्गा तथा भौतिक साधनमा पक्षहरुको दायित्व यस ऐनमा उल्लेख भएको अतिरिक्त अन्य दायित्व करारमा तोकिए वमोजिम हुनेछ ।

(२) कृषि वस्तुको परिणाम वा क्षेत्र तोकि गरिने व्यवसायमा पक्षहरुको दायित्व पक्षहरु बीच करारभएकोमा यस ऐनमा उल्लेख भएको अतिरिक्त अन्य कुराहरु करारमा उल्लेख भए वमोजिम हुनेछ ।

(३) व्यवसायिक कृषि करार गर्ने पक्षहरुको कृषि करार प्रयोजनको लागि कृषि उत्पादन सामाग्री, प्रविधि वा ऋण वा अन्य सहायता आफै वा वित्तिय संस्थाहरु मार्फत तोकिएका शर्तहरुको आधारमा उपलब्ध गराउने गरि आ-आफ्नो दायित्व निर्धारण गर्न सक्नेछन् ।

(४) व्यवसायिक कृषि करार गर्ने पक्षहरुले प्रचलित कानुनको प्रतिकुल नहुने गरि गर्नु पर्नेछ ।

२१. करार पुरा गर्नुपर्ने समय र तरिका : (१) करारमा कसर पुरा गर्ने समय तालिका उल्लेख भएकोमा उल्लेखित समय भित्र र उल्लेखित तरिका वमोजिम करार पुरा गर्नु गर्नेछ ।

(२) करार वमोजिम काम गर्न करारमा कुनै समय वा तरिका तोकिएको रहनेछ तर सो काम कुनै खास समयममा वा कुनै खास तरिकाले मात्र गर्न सकिने रहेछ भने सोहि समयमा सोहि तरिका वमोजिम गर्ने गरी करार भएको मानिनेछ ।

(३) उपदफा (२) मा लेखिएको अवस्थामा वाहेक करारमा करार पुरा गर्ने समय र तरिका उल्लेख नभएमा अनुचित समयभित्र उपयुक्त तरिका अपनाई पुरा गर्नु पर्नेछ ।

२२. करार पुरा गर्ने स्थान : (१) करार बमोजिम काम पुरा गर्न कुनै निश्चित स्थान तोकिएको रहेछ भने सो काम सोहि स्थानमा पुरा गर्नु पर्नेछ ।

(२) करार बमोजिम कुनै एक पक्षले अर्को पक्षलाई कुनै मालसामान दिने वा बुझाउने स्थान करारमा तोकिएको रहेछ भने साहि स्थानमा नै दिनु वा बुझाउनु पर्नेछ ।

(३) करार बमोजिम काम गर्ने निश्चित स्थान नतोकिएको तर सो काम कुनै खास स्थानमा मात्र गर्न सकिने वा चलन व्यवहार वा सो कामको प्रकृति अनुसार कुनै खास स्थानमा मात्र गर्नु पर्ने किसिमको रहेछ भने सो काम सोहि स्थानमा गर्ने गर करार भएको मानिनेछ ।

(४) उपदफा (२) र (३) मा लेखिए देखि वाहेक अन्य अवस्थामा करार बमोजिम काम गर्ने स्थान करारमा उल्लेख भएको रहेनेछ भने करार बमोजिम काम गर्ने पक्षले अर्को पक्षलाई मानसिव माफिकको स्थान तोकिदिनु सुचना गर्नु पर्नेछ र अर्को पक्षले पनि सो काम गर्न मानसिव माफिकको स्थान तोकिदिनु पर्नेछ ।

२३. करार पुरा गर्नु नपर्ने अवस्था : देहायका अवस्थामा करार बमोजिम काम गर्न आवश्यक पर्ने छैन ।

(क) कराको एक पक्षले अर्को पक्षलाई करार बमोजिमको दायित्व पुरा गर्नु नपर्ने गरि छुट दिएमा ,

(ख) बदर गराउन सकिने करार बदर गराउन पाउने पक्षले बदर गराएमा,

(ग) अर्को पक्षले करार उल्लंघन गरेको कारण बाट करारको परिपालना हुन नसक्ने भएमा,

(घ) यस ऐनको कुनै व्यवस्था बमोजिम करार बमोजिमको काम गर्नु नपर्ने भएमा,

(ङ) करार गर्दाको परिस्थितिमा आधारभूत परिवर्तन भै करारको परिपालना गर्न असम्भव भएमा,

२४. करार दर्ता गर्नु पर्ने : (१) यस ऐन अन्तर्गत सम्पन्न गरिएका करारहरु सम्झौता भएको मितिले पैतिंस दिनभित्र सम्बन्धित गाउँउपालिकामा दर्ता गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम करार दर्ता गर्दा तोकिए बमोजिमको दस्तुर लाग्नेछ ।

(३) दर्ता नगरिएको करारको आधारमा नेपाल सरकार वा अन्य निकायले दिने सुविधा वा सहुलियत दिने प्रयोजनको लागि मान्यता प्राप्त गर्ने छैन ।

(४) उपदफा (१) बमोजिम भएको करारको आधिकारिक प्रति गाउँउपालिका को तोकिएको अधिकारीले अनिवार्य रूपमा राख्नु पर्नेछ ।

(५) उपदफा (१) बमोजिमको करारदर्ता गर्न दुवै पक्षहरु स्वयम् वा उनीहरुको कानुन बमोजिमको प्रतिनिधि उपस्थित हुनु पर्नेछ ।

(६) गाउँउपालिका ले कुनै व्यवसायी वा कृषकले कृषि करार दर्ता गर्न ल्याएकोमा दर्ता गर्ने अधिकारीले यस ऐन बमोजिम उल्लेख हुनुपर्ने कुनै कुरा उल्लेख नभएको वा अनुचित प्रावधान उल्लेख भएकोमा सो परिमार्जन गरेर मात्र दर्ता गर्न आदेश दिन सक्नेछ ।

(७) उपदफा (६) बमोजिम दिइएको आदेश करारका पक्षहरुले पालना गर्नु पर्नेछ ।

विवाद सामाधान

२५. विवादको सामाधान : (१) यस ऐन अन्तर्गत गरिएका कृषि करारको कार्यान्वयनको सम्बन्धमा कुनै विवाद उत्पन्न भएमा पक्षहरूले आपसी वार्ताबाट त्यस्ता विवादहरु सामाधान गर्न सक्नेछन् ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम वार्ताबाट विवाद सामाधान हुन नसकेमा पक्षहरूले प्रचलित कानून बमोजिम स्थानिय न्यायिक समितिमा निवेदन दिनु पर्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिम निवेदन पर्न आएमा स्थानिय न्यायिक समितिले पैतिस दिन भित्र मेलमिलापको माध्यमबाट विवादको टुङ्गो लगाउनु पर्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम भएको विवादको टुङ्गो उपर चित नवुभने पक्षले स्थानिय सरकार संचालन ऐन, २०७४ बमोजिम ३५ दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन गर्न सक्नेछ ।

(५) उपदफा (४) बमोजिम मेलमिलाप बाट विवाद समाधान हुन नसकेमा पक्षहरूले प्रचलित कानून बमोजिम मध्यस्थता सम्बन्धि कारबाहि अगाडी बढाउन समेत सक्नेछन् ।

(६) मध्यस्थता सम्बन्धि कारबाहि अगाडी बढाउदा मध्यस्थकर्ताको नाम करारमा नै उल्लेख भएकोमा सोहि बमोजिम हुनेछ ।

(७) उपदफा (५) बमोजिम करारमा नाम उल्लेख नभएकोमा पक्षहरूका प्रतिनिधि स्थानिय तहका प्रतिनिधि वा स्थानिय तहका तोकिएका विषयविज्ञ वा मेलमिलापकर्ता सहितको मध्यस्थता समितिको गठन गरिनेछ ।

(८) उपदफा (६) बमोजिम मध्यस्थता चयनको लागि दुवै पक्षहरूबाट अनुरोध भई आएमा सम्बन्धित व्यक्ति वा कार्यलयले अनिवार्य रूपमा सात दिन भित्रमा लिखित सहमति वा असहमति दिनु पर्नेछ ।

(९) मध्यस्थता समितिले उजुरी परेको सात दिनभित्र वार्ताद्वारा विवादको सामाधान गर्नु पर्नेछ ।

(१०) उपदफा (७) बमोजिम विवाद सामाधान हुन नसकेमा सम्बन्धित पक्षलाई उजुरि उपर सात दिनको म्याद दिई प्रतिवाद गर्ने मौका दिनु पर्नेछ ।

(११) उपदफा (८) बमोजिमको समयावधि भित्र सम्बन्धित पक्षले प्रतिवाद गरि वा नगरि सो व्यहोरा उल्लेख गरि मध्यस्थता समितिले थप सात दिनभित्रमा आफ्नो निर्णय दिनु पर्नेछ ।

(१२) उपदफा (९) बमोजिम मध्यस्थता समिति द्वारा गरिएको निर्णय अन्तिम हुनेछ ।

(१३) यस ऐन बमोजिम मध्यस्थता समिति द्वारा गरिएको निर्णय उपर चित नवुभने पक्षले मध्यस्थता ऐन २०५५ को म्याद भित्र सम्बन्धित उच्च अदालतमा निवेदन दिन सक्नेछ ।

(१४) मध्यस्थता समितिको अन्य कार्यविधि करार उल्लेख भएकोमा सोहि बमोजिम र अन्यका हकमा मध्यस्थता समितिले तोके बमोजिम हुनेछ ।

(१५) मध्यस्थकर्ता पारिश्रमिक र सुविधा पक्षहरूबाट लिन सक्नेछ ।

२६. म्याद सम्बन्धमा : यस ऐन बमोजिमको विवादमा पक्षले कावु कारबाहिको परिस्थिति परि यस ऐनको दफा २५ को उपदफा (१०) बमोजिमको म्याद गुज्न गएमा एक पटकलाई बढिमा पन्थ दिन म्याद थाम्न पाउनेछ ।

२७. मध्यस्थता समितिको निर्णयको कार्यान्वयन : (१) मध्यस्थता समितिको निर्णय भएको सात दिनभित्रमा पक्षहरूले निर्णय कार्यान्वयन गर्नु पर्नेछ ।

(२) उपदफा (१) बमोजिम कुनै पक्षले तोकिएको समयमा निर्णयको कार्यान्वयन नगरेमा त्यस्तो निर्णयको कार्यान्वयन जिल्ला प्रशासन कार्यालय र अन्य निकायको सहयोग लिन सक्नेछ ।

(३) उपदफा (२) बमोजिमको कार्यालयले निर्णय कार्यान्वयन गर्ने शिलशिलामा सम्बन्धित पक्षको सम्पत्ति वा कारोबार रोक्का राख्न, त्यस्तो सम्पत्ति वा कारोबार रोक्का राखेकोमा फुकुवा गर्न लेखि पठाउन सक्नेछ ।

(४) उपदफा (३) बमोजिम रोक्का वा फुकुवा गरिदिन अनुरोध भई आएमा सम्बन्धित मालपोत कार्यालय, वैंक वा वित्तीय संस्थाले त्यस्तो सम्पत्ति वा कारोबारको रोक्का वा फुकुवा गर्नु पर्नेछ ।

(५) मध्यस्थता सम्बन्धि विषयमा यस ऐनमा उल्लेखित विषयका हकमा यसै ऐन बोजिम र अन्य विषयका हकमा मध्यस्थता ऐन २०५५ बमोजिम हुनेछ ।

परिच्छेद ७

विविध

२८. व्यवसाय दर्ता गर्नु पर्ने : (१) करार गरि कृषि व्यवसाय संचालन गर्न चाहने कृषक, कृषि फार्म वा एजेण्ट लगायतले दर्ता नगरि व्यवसाय संचालन गर्नु हुदैन ।

(२) उपदफा (१) बमोजिमको व्यवसाय दर्ता प्रमुख प्रशासकिय अधिकृतले गर्नेछ, निजले अधिकृत स्तरको कुनै कर्मचारिलाई आवश्यकता अनुसार त्यस्तो करार दर्ता गर्ने अधिकार प्रत्यायोजन गर्न सक्नेछ ।

(३) व्यवसाय कररा दर्ता तथा शुल्क लगायतका अन्य व्यवस्था कार्यपालिकाले निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ ।

२९. क्षतिपुर्ति सम्बन्धि व्यवस्था : (१) करार कार्यान्वयन सन्दर्भमा कुनै पक्षका काम कारवाही बाट अर्को पक्षलाई क्षति पुग्न गएमा करारमा नै क्षतिपुर्ति को माग ताकिएकोमा सोहि बमोजिम र नतोकिएको हकमा सम्भौता को प्रकृति, स्थलगत निरिक्षण, स्थानिय सर्जिमिन, विशेषज्ञको राय, प्रचलित दरभाउ समेत बुझि सोको आधारमा मर्का पर्ने पक्षलाई मध्यस्थता समितिले क्षतिपुर्ति भराइदिने निर्णय गर्न सक्नेछ ।

(२) उपदफा (१) मा जुनसुकै कुरा लेखिएको भए तापनि पक्षको कावु बाहिरको परिस्थितिले गर्दा कराको यथावत् परिपालना हुन नसकेको अवस्थामा यस ऐन बमोजिमको दायित्व तिर्नु व्यहोर्नु पर्ने छैन । तर करार गर्दाको अवस्थामा पक्षबिच कुनै लेनदेन भएको रहेछ भने अवस्था हेरि मर्का पर्ने पक्षलाई लेनदेनको सामक्त बस्तु वा नगत फिर्ता दिनु पर्नेछ ।

३०. कारवाही चलाउने तथा दण्ड सजाय गर्ने अधिकारी : (१) उस ऐन बमोजिम दण्ड सजाय गर्ने वा क्षतिपुर्ति भराउने अधिकार स्थानिय न्यायिक समितिलाई हुनेछ ।

(२) उस ऐन बमोजिम कारवाहि तथा सजाय हुने मुद्दा अनुसन्धान तथा तहहिकात गर्ने अधिकारिले सम्बन्धित जिल्ला सरकारी वकिल कार्यालयको परामर्श तथा सहयोग लिन सक्नेछ ।

३१. दण्ड सजाय : (१) कसैले यस ऐनको देहाय बमोजिम कसुर गरेमा देहाय बमोजिमको सजाय हुनेछ:

(क) दफा (३) र (४) विपरित कृषि बजार स्थापना र संचालन गरेको पच्चिस हजार देखि पचास हजार रुपैयां सम्म,

(ख) मानसिव कारण वेगर दफा २८ को उपदफा .(२) को कार्य नगरेमा वा गर्न इन्कार गरेमा त्यस्तो कार्यालयको मख्य भई कार्य गर्ने अधिकारि वा त्यस्तो कार्य कुनै अधिकारिलाई प्रत्यायोजन गरिएकोमा त्यस्तो जिरममेवारि प्राप्त अधिकारिलाई पच्चिस् हजार देखि पचास हजार रुपैयां सम्म,

(ग) दफा २९ बमोजिमको क्षतिपुर्ति भर्ने आदेश दिएकोमा लापरवाहि पुर्वक त्यस्तो क्षतिपुर्ति नदिएको मा त्यस्तो अटेर गर्नेलाई पच्चिस् हजार देखि पचास हजार सम्म,

(घ) यस ऐन वा यस ऐन अन्तर्गत बनेको नियमावलि विपरित कुनै कार्य गरि त्यसवाट कसैको हानिनोक्सानि भएको रहेछ भने त्यस्तो हानि नोक्सानि निजबाट नै भराईनेछ।

३२. पुनरावेदन : यस ऐनको दफा ३१ बमोजिम दिएको सजायमा चित्त नबुझ्ने पक्षले पैतिस दिनभित्र सम्बन्धित जिल्ला अदालतमा पुनरावेदन दिन सक्नेछ।

३३. बीमा सम्बन्ध व्यवस्था : (१) यस ऐन बमोजिम करार गरि गरिएको कृषि उपजको उत्पादनको सम्झौता को आधारमा विमा समितिले तोकेको प्रक्रिया पुरा गरि त्यस्तो बीमा कार्य गर्न अखिलयार पाएको बीमा कम्पनिले बीमा गर्नेछ।

(२) बीमा गर्ने प्रक्रियाका सम्बन्धमा बीमा समितिले समय समयमा निर्धारण गरे बमोजिम हुनेछ।

(३) यस ऐन बमोजिम गरिने व्यावसायिक कृषि करार सम्बन्ध निकायमा दर्ता हुनासाथ सोहि मितिबाट लागु हुने गरि सम्बन्धित बीमा कम्पनिले बीमा गर्न सक्नेछ।

(४) कुनै बीमा कम्पनिले व्यावसायीक कृषि करारको विमा गर्दा तिर्नु परेको क्षतिको अङ्ग बराबर आफ्नो खुद करयोग्य आयबाट घटाउन पाउनेछ।

३४. प्रचलित कानुन बमोजिम हुने : यस ऐनमा लेखिएको विषयमा यसै ऐन बमोजिम र अन्य विषयमा प्रचलित कानुन बमोजिम हुनेछ।

३५. बौद्धिक सम्पत्तिको संरक्षण गर्नु पर्ने : यस ऐन बमोजिम कृषि व्यवसायको प्रवर्द्धन गर्दा वा व्यवसायिक कृषि करार गर्दा बौद्धिक सम्पत्ति, भौगोलिक परिचय तथा कृषक अधिकार समेतको संरक्षण हुने गरि गर्नु पर्नेछ।

३६. नियम बनाउन सक्ने : यस ऐनको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्न कार्यपालिकाले आवश्यक नियम निर्देशिका वा कार्यबिधि बनाउन सक्नेछ।

३७. बचाऊ : यस ऐनको उद्देश्य तथा विषय क्षेत्रमा प्रचलित नेपाल कानुन बमोजिम यस अधि भएका कार्यहरु यसै ऐन बमोजिम भएको मानिनेछ।

अनुसूचि १

दफा २ को खण्ड (छ) संग सम्बन्धित

(१) खाधान्न बाली,

(२) वागवानी जन्य, फलफुल, तरकारी, मसलबाली, पूष्प

(३) पशु, पन्थी

(४) माछा, मासु, दुध, फुल, हाड, छाला, उन

- (५) च्याउ,
- (६) मौरि, रेशम
- (७) चिया, कफि, अलैचि, सुपारि, घाँसेवाली
- (८) तेलहन, दलहन
- (९) कपास, जुट, उखु, रबर खेति, टिमुर
- (१०) कृषि पर्यटन
- (११) कृषिका सबै उपक्षेत्र संग सम्बद्ध उत्पादन र सो शब्दले औद्योगिक प्रयोजनमा हुने कृषि वस्तुहरु
- (१२) कृषि तथा पशुजन्य उत्पादनको प्रशोधन उधोग
- (१३) कृषि तथा पशुजन्य उत्पादन सामाग्री (दाना, मलखाद्य, विषादि, औषधि) आदिको प्रशोधन उधोग
- (१४) खेति प्रणालीमा समाविष्ट कृषि तथा पशुजन्य वस्तुहरु।

अनुसूचि (२)

दफा १९ सँग सम्बन्धित

- (१) करारका पक्षहरु
- (२) करार खेतिको क्षेत्र
- (३) जग्गा भौतिक साधन
- (४) वस्तुको विवरण
- (५) गुणस्तर
- (६) सम्भौताको अवधि
- (७) उत्पादन गरिने वस्तुको खरिद, बिक्रि मुल्य
- (८) भुक्तानीको प्रक्रिया
- (९) ढुवानीको दायित्व
- (१०) उत्पादन प्रक्रिया
- (११) अनुगमनका पक्षहरु
- (१२) काबु वाहिरको परिस्थिति बाट, उत्पादनमा पर्न सक्ने असर र त्यसको दायित्व
- (१३) गुणस्तर निर्धारणका आधारहरु
- (१४) पक्षहरुले एक अर्कालाई उपलब्ध गराउने सेवा तथा सुविधा
- (१५) करारको पालनामा विवाद भएमा अपनाइने समाधानका उपाय जस्तै मेलमिलाप तथा मध्यस्थिता लगाएतका विषय वस्तुहरु आदि।
- (१६) कृषि उपजको मुल्य निर्धारण सम्बन्धि व्यवस्था।